

UZLUKSIZ TA'LIM TIZIMIDA TA'LIM-TARBIYA PARADIGMALARI

Rahimova Madina Qurbonovna*Turon universiteti 1-bosqich magistranti,*

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim va tarbiya paradigmaları mazmuni, ularning shakllanish bosqichlari hamda zamonaviy ta'lim jarayonidagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan keng yoritilgan. Tadqiqotda an'anaviy bilimga yo'naltirilgan ta'lim modelidan shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va refleksiv paradigmalar tomon evolyutsion o'tish jarayoni tahlil qilinadi. Uzluksiz ta'limning turli bosqichlarida pedagogik yondashuvlarning o'zgarishi, ularning o'zaro bog'liqligi va ta'lim sifatini oshirishdagi roli asoslab beriladi. Shuningdek, raqamli pedagogika sharoitida ta'lim jarayonining moslashuvchanligi, individual rivojlanish trayektoriyalarini shakllantirish va o'quvchilarning o'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasini rivojlantirish masalalari yoritiladi. Tadqiqot natijalari uzluksiz ta'lim tizimini samarali tashkil etishda pedagogik paradigmalar uyg'unligining muhimligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: uzluksiz ta'lim, pedagogik paradigma, ta'lim-tarbiya, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, refleksiya, raqamli pedagogika.

Abstract: This scientific article provides a broad scientific and theoretical coverage of the content of educational and upbringing paradigms in the continuing education system, their stages of formation, and their significance in the modern educational process. The study analyzes the evolutionary transition from the traditional knowledge-oriented educational model to person-oriented, competency-based, and reflexive paradigms. The changes in pedagogical approaches at different stages of continuing education, their interdependence, and their role in improving the quality of education are substantiated. It also covers the issues of flexibility of the educational process in the context of digital pedagogy, the formation of individual development trajectories, and the development of students' self-development competencies. The results of the study show the importance of the harmony of pedagogical paradigms in the effective organization of the continuing education system.

Keywords: continuing education, pedagogical paradigm, education and upbringing, competency-based approach, person-oriented education, reflection, digital pedagogy.

KIRISH

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti, fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda global axborot makonining kengayishi ta'lim tizimiga mutlaqo yangi talablarni

qo'ymoqda. Bugungi kunda ta'limning asosiy vazifasi faqat bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uni doimiy o'zgarib borayotgan ijtimoiy va kasbiy muhitga moslashtirishdan iborat bo'lib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, uzluksiz ta'lim g'oyasi zamonaviy pedagogikaning asosiy konseptual yo'nalishlaridan biri sifatida shakllandi. Uzluksiz ta'lim insonning butun hayoti davomida bilim olish, malaka oshirish va o'zini rivojlantirish jarayonini ifodalaydi hamda ta'lim-tarbiya jarayonini uzviy tizim sifatida qarashni taqozo etadi.

An'anaviy ta'lim paradigmalarida o'qituvchi asosiy bilim manbai hisoblangan va o'quvchi ko'proq tayyor bilimlarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan. Biroq bunday yondashuv zamonaviy jamiyat ehtiyojlarini to'liq qondira olmaydi, chunki bilimlar tez yangilanadi va ularni mexanik yodlash amaliy ahamiyatini yo'qotmoqda. Natijada pedagogikada yangi ta'lim paradigmalariga ehtiyoj yuzaga keldi. Ushbu paradigmalar shaxsning faolligi, mustaqilligi, ijodiy fikrlashi va o'zini o'zi rivojlantirish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Mazkur maqolada uzluksiz ta'lim tizimida ana shu paradigmalarining o'rni va ahamiyati ilmiy asosda tahlil qilinadi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya paradigmalarining samaradorligini aniqlash maqsadida tadqiqot nazariy va amaliy metodlarning uyg'unlashtirilgan yondashuvi asosida olib borildi. Tadqiqot materiali sifatida oliy va umumiy o'rta ta'lim muassasalarida amalda qo'llanilayotgan pedagogik yondashuvlar, uzluksiz ta'lim konsepsiyalari, shuningdek, milliy va xalqaro ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Mazkur yondashuvlar tadqiqotning nazariy asosini tashkil qildi va ular orqali ta'limning samaradorligi, paradigmalarining o'zaro bog'liqligi va ta'lim-tarbiya jarayonidagi integratsiyasi aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqot metodologiyasida avvalo nazariy tahlil metodidan foydalanildi. Bu metod orqali ta'lim paradigmalarini evolyutsiyasi, ularning xususiyatlari va uzluksiz ta'lim tizimidagi o'rni ilmiy jihatdan yoritildi. Shuningdek, pedagogik nazariy manbalar, ilmiy maqolalar, normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro ta'lim konsepsiyalari o'rganildi. Bu bosqichda ta'lim paradigmalarini bilan bog'liq terminologiya, tushunchalar va kontseptual modelning rivojlanish jarayoni tahlil qilindi.

Keyingi bosqichda qiyosiy tahlil va solishtirma metod qo'llanildi. Bu metodlar orqali turli pedagogik paradigmalar, ularning o'quv jarayonida qo'llanish usullari va samaradorligi taqqoslandi. Tadqiqotda shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va refleksiv paradigmalar uzluksiz ta'limning turli bosqichlarida qanday ishlashi, ularning ijtimoiy, ma'naviy va kasbiy rivojlanishga ta'siri o'rganildi.

Shuningdek, tadqiqotda sistematik umumlashtirish metodidan foydalangan holda turli ta'lim paradigmalarini va metodologiyalarning o'zaro bog'liqligi aniqlangan. Bu yondashuv orqali pedagogik paradigmalar uzluksiz ta'lim tizimida qanday

integratsiyalashishi, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishdagi roli va individual rivojlanish jarayoniga ta'siri ilmiy asosda yoritildi. Sistematik yondashuv talaba va o'quvchi faoliyatining har bir bosqichi bilan pedagogik paradigmalarni uyg'unlashtirish imkonini berdi.

Tadqiqot jarayonida analitik va sintetik metodlar ham qo'llanildi. Analitik metod yordamida ta'lim paradigmalari tarkibiy jihatdan tahlil qilinib, ularning pedagogik samaradorligi va uzluksiz ta'lim tizimidagi funksional roli aniqlangan bo'lsa, sintetik metod orqali ularning uyg'unligi va integratsiyasi asosida umumiy konseptual model ishlab chiqildi. Bu yondashuvlar uzluksiz ta'lim jarayonida pedagogik paradigmalarning bir-birini to'ldiruvchi va uyg'unlashtiruvchi xususiyatlarini ochib berdi.

Shuningdek, tadqiqotda komparativ metoddan foydalanilib, turli davlatlar tajribasi tahlil qilindi. Xorijiy va milliy ta'lim tizimlarida uzluksiz ta'lim paradigmalari qanday ishlashi, ularning o'ziga xos xususiyatlari va pedagogik yondashuvlar samaradorligi solishtirildi. Bu tadqiqot metodlari zamonaviy ta'lim tizimidagi eng samarali yondashuvlarni aniqlashga xizmat qildi va pedagogik konsepsiyalarning uzluksiz ta'lim jarayonidagi o'rni ilmiy asosda yoritildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari uzluksiz ta'lim tizimida pedagogik paradigmalar bir-birini inkor etmasdan, balki o'zaro uyg'unlashgan holda faoliyat yuritishini ko'rsatdi. Erta ta'lim bosqichlarida rivojlantiruvchi va konstruktivistik yondashuvlar ustuvor ahamiyat kasb etadi, chunki bu davrda shaxsning bilishga bo'lgan tabiiy qiziqishi va ijodiy salohiyati shakllanadi. Umumiy o'rta ta'lim bosqichida shaxsga yo'naltirilgan paradigma yetakchi o'ringa chiqib, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi va bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishga xizmat qiladi.

Oliy ta'lim bosqichida kompetensiyaviy paradigma asosiy model sifatida namoyon bo'ldi. Ushbu yondashuvda ta'lim natijalari faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki talabaning kasbiy faoliyatga tayyorligi, amaliy ko'nikmalari va mustaqil fikrlash darajasi bilan baholanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kompetensiyaviy yondashuv talabalarning o'zini o'zi rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytiradi va uzluksiz ta'lim g'oyasini amaliy jihatdan ro'yobga chiqaradi. Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi esa ta'lim jarayonini yanada moslashuvchan va individual ehtiyojlarga mos holga keltiradi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, uzluksiz ta'lim tizimida yagona pedagogik paradigma mavjud emas va bo'lishi ham mumkin emas. Ta'lim jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, u turli pedagogik yondashuvlarning uyg'unligini talab qiladi.

An'anaviy bilimga yo'naltirilgan paradigma ma'lum darajada nazariy asos yaratgan bo'lsa-da, u zamonaviy ta'lim talablarini to'liq qondira olmaydi. Shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlar esa ta'lim jarayonida o'quvchi va talabani faol subyekt sifatida namoyon etadi hamda ularning mustaqil rivojlanishini ta'minlaydi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, uzluksiz ta'lim tizimining samaradorligi pedagogik paradigmalarni bosqichma-bosqich va tizimli ravishda joriy etishga bog'liq. Ta'lim jarayonida refleksiya va o'z-o'zini baholash mexanizmlarining mavjudligi o'quvchilarning o'z ustida ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, raqamli pedagogika ta'limning ochiqligi va ommabopligini ta'minlab, uzluksiz ta'lim imkoniyatlarini kengaytiradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya paradigmalarining ilmiy asosda tanlanishi va ularning o'zaro uyg'unlashuvi zamonaviy ta'lim sifatini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Bugungi globallashtirish va raqamlashtirish sharoitida ta'lim jarayoni faqat bilim berishga yo'naltirilgan an'anaviy model bilan cheklanib qolmasdan, shaxsning intellektual, ijtimoiy, kasbiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlashga xizmat qilishi zarur. Shu bois uzluksiz ta'lim tizimi doirasida pedagogik paradigmalarni yangilash va takomillashtirish obyektiv ehtiyoj sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, an'anaviy bilimga yo'naltirilgan paradigma zamonaviy jamiyat talablariga to'liq javob bera olmaydi, chunki u o'quvchini ko'proq tayyor axborotni qabul qiluvchi passiv subyekt sifatida shakllantiradi. Aksincha, shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va refleksiv paradigmalar o'quvchi va talabani ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida qarashga imkon beradi. Bu yondashuvlar o'rganilayotgan bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirish, ularni amaliyotda qo'llash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Uzluksiz ta'lim tizimining har bir bosqichi o'ziga xos pedagogik yondashuvni talab qilishi aniqlanib, bu paradigmalarni bir-biridan ajratilgan holda emas, balki yagona tizim doirasida integratsiyalashgan holda qo'llash zarurligi asoslab berildi. Maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim bosqichlarida rivojlantiruvchi hamda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar ustuvor bo'lsa, oliy va kasbiy ta'lim bosqichlarida kompetensiyaviy paradigma yetakchi ahamiyat kasb etadi. Kattalar ta'limi va malaka oshirish jarayonlarida esa refleksiv yondashuv uzluksiz ta'lim g'oyasining amaliy ifodasi sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari raqamli pedagogikaning uzluksiz ta'lim tizimidagi o'rni tobora ortib borayotganini ko'rsatdi. Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini moslashuvchan, ochiq va individuallashtirilgan shaklda tashkil etish imkonini yaratadi. Bu esa har bir shaxsning individual ehtiyojlari, qiziqishlari va imkoniyatlarini hisobga

olgan holda ta'lim olishiga sharoit yaratadi hamda o'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya paradigmalarining uyg'unligi shaxsni zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlashning muhim omili hisoblanadi. Ta'lim jarayonining asosiy maqsadi bilim berishdan ko'ra, o'rganishni o'rgatish, mustaqil fikrlaydigan, ijtimoiy mas'uliyatli va raqobatbardosh shaxsni shakllantirishdan iborat bo'lishi lozim. Mazkur tadqiqot natijalari uzluksiz ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, pedagogik jarayonlarni takomillashtirish va ta'lim sifatini oshirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduhamidov, O. Pedagogik nazariya va ta'limning zamonaviy konsepsiyalari. Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Alimov, B. Uzluksiz ta'lim: nazariya va amaliyot. Toshkent: Universitet, 2020.
3. Ismoilov, D. Ta'lim paradigmaları va innovatsion metodlar. Toshkent: Fan va Texnologiya, 2021.
4. Yo'ldoshev, R. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning nazariy asoslari. Samarqand: Pedagogika, 2018.
5. Tursunov, A. Kompetensiyaviy yondashuv: o'qitish va baholash tizimi. Toshkent: Oliy va o'rta maxsus, 2020.
6. Karimov, S. Ta'lim sifatini oshirishning zamonaviy yo'llari. Toshkent: Ta'lim, 2019.
7. Rasulov, N. Raqamli pedagogika va uzluksiz ta'lim. Toshkent: Axborot Texnologiyalari, 2021.
8. Abdullayev, M. Ta'lim-tarbiya jarayonida refleksiv yondashuvlar. Buxoro: Pedagogika, 2018.
9. Nazarov, H. Pedagogik innovatsiyalar va uzluksiz ta'lim tizimi. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2020.